

üzere hemen orada irticâlen uzun bir kaside söylemiştir. Aynı vezin ve kafiye ile nazmettiği kasidede müslümanlara yapılan hakaretlere ve ileri sürülen iddialara cevap veren İbn Hazm tevhid ve teslîs inancının değerlendirme ve eleştirisini yapmış, hak ile bâtılı karşılaştırmış, müslümanlarla hristiyanlar arasında cereyan eden olaylar ile tarihî hadiselerin, zafer ve hezimetlerin bir tasvirini yapmış, bu arada Türk ve Hazar askerlerinin gücünden, İstanbul'un fethedileceğinden söz etmiştir.

İbn Hazm'ın, öğrencisi Humeydî tarafından tertip edildiği bilinen divanı henüz bulunamamıştır. Dârü'l-kütübî'l-Mısıriyye'de (nr. 16302) ona nisbet edilen bir divan bulunmaktaysa da bu divandaki şiirlerin sayısı azdır ve bunlar başka kaynaklarda da geçmektedir. Onun biyografisine yer veren Endülüs, Mağrib ve Doğu İslâm dünyasına ait kaynaklarda ve edebî eserlerde de çok sayıda şiiri bulunmaktadır.

İbn Hazm mensur eserlerinde ilmi ve edebî iki ayrı üslûp kullanmıştır. İlmî üslûbu son derece sade ve açıktır. Dile ve konuya hâkimiyeti sayesinde anlatımı oldukça güç olan fıkıh, felsefe ve kelâm meselelerini bile büyük bir ustalıkla anlatır. Özellikle hilâfla ilgili kitaplarında fikir ayrılıklarına konu olan meselelerde ve cedel mevzularında keskin, sert, ağır ve kıskırtıcı bir üslûp hâkimdir. Bu yüzden, "Haccâc'ın kılıcından ve İbn Hazm'ın dilinden Allah'a sığınılır" sözü âlimler arasında yaygınlık kazanmıştır. İbn Hazm'ın bu üslûbunda Endülüs'te kadrinin bilinmemesi, hak ettiği takdiri görmemesi, kitaplarının yakılması, çevresindeki hristiyan ve yahudilerin İslâm'a karşı alaycı ve saldırgan bir tutum içinde olmaları, kendine ve bilgisine aşırı derecede güvenmesi gibi sebeplerin etkisi olmuştur. Özellikle hayatının belli bir devresinde müptelâ olduğu hastalığın da kendisini hırçınlaştırdığı anlaşılmaktadır. Nitekim bu hastalığa yakalanmadan önceki eserlerinde dil ve anlatım oldukça yumuşaktır. Bunun en güzel örneği *Tavku'l-hamâme*'sidir. Bununla birlikte hastalandıktan sonra kaleme aldığı hilâfla ilgili olmayan *Müdâvâtü'n-nûfûs* gibi eserlerinde de üslûbu yumuşaktır.

Başta *Tavku'l-hamâme*'si ile *Müdâvâtü'n-nûfûs*'u olmak üzere bazı risâlelerinde Câhiz ve İbnü'l-Mukaffa' ile boy ölçüşen edebî bir üslûp hâkimdir. Seçilmiş lafızlar, yerinde kullanılmış kelime ve ifadeler, tekellüfsüz seciler, gereksiz lafzî

süslerden uzak tabii bedîî sanatlar, canlı tasvirler, mantıkî dizim, mâna ve hayal derinliği gibi özellikler onun sanatlı nesrinin başlıca vasıflarıdır.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Hazm, *el-lhkâm* (nşr. Ahmed Muhammed Şâkir), Kahire 1345, I, 28-47, 97, 350, 355, 522; II, 693, 890, 892-893, 966, 1123-1125; III, 324-325, 368-370; IV, 391, 393, 397-421; a.mlf., *et-Takrîb li-haddi'l-manâhik* (nşr. İhsan Abbas), Beyrut 1959, s. 3-5, 11-15, 31, 36-39, 48-49, 52, 54, 61, 62-63, 79, 82, 98-101, 104, 142, 154-155, 168, 171, 174-175, 201-207; ayrıca bk. neşredenin girişi, s. e-m; a.mlf., *Resâ'ilü İbn Hazm el-Endelûsî* (nşr. İhsan Abbas), Beyrut 1987, neşredenin girişi, I, 1-16; a.mlf., *Risâle fi Müdâvâtü'n-nûfûs ve tehzi'bi'l-aḥlâk ve'z-zühûd fi'r-rezâ'il* (*Resâ'ilü İbn Hazm el-Endelûsî* içinde), Beyrut 1987, neşredenin girişi, I, 369-372; a.mlf., *Risâle fi fazli'l-Endelûs ve zikri ricâliḥâ* (a.e. içinde), Beyrut 1987, II, 181-183, 184, 187-188; a.mlf., *Tavku'l-hamâme* (nşr. Tâhir Ahmed Mekki), Kahire 1405/1985, s. 19-28, 195-198; ayrıca bk. neşredenin girişi, s. 1-18; a.e.: *Le collier du pigeon au de l'Amour et des Amants Tawq al-hamâma fi'l-ulfa wa'l-ullâf* (trc. ve nşr. Léon Bercher), Alger 1949; a.mlf., *Kasîde fi usûli'l-fikhi'z-Zâhiriyye* (nşr. Mustafa el-Vadîfî – Mustafa Nâcî), Rabat 1988, s. 33-35; a.mlf., "Manzûmetü İbn Hazm fi kavâ'idü usûli fikhi'z-Zâhiriyye", *MMMA* (Kahire), XXI/1 (1975), s. 149-151; Eflâ-tun, *el-Me'dûbe* (trc. Abbas eş-Şirbînî – Ali Sâ-mî en-Neşâr), İskenderiye 1970, s. 8, 60; Muhammed b. Dâvûd ez-Zâhiri, *Kitâbü'z-Zühre* (nşr. A. R. Nykl v.dğr.), Beyrut 1351/1932, s. 15, 16, 17; H. Corbin, *Târîhu'l-felsefeti'l-İslâmiyye* (trc. N. Mrowa – H. Kobeissi), Beyrut-Paris 1966, s. 337-339; Muhammed Ebû Zehre, *İbn Hazm*, Kahire, ts. (Dârü'l-fikri'l-Arabî), s. 118, 170-176, 197-204; Tâhir Ahmed Mekki, *Dirâsât'an İbn Hazm ve kitâbihi Tavku'l-hamâme*, Kahire 1401/1981, s. 77, 169, 172-409; ayrıca bk. tür.yer.; Muhammed Ridvân ed-Dâye, *Târîhu'n-naqdî'l-edebî fi'l-Endelûs*, Beyrut 1401/1981, s. 308-310, 314-321, 323, 325; İhsan Abbas, *Târîhu'n-naqdî'l-edebî 'inde'l-Arab*, Beyrut 1404/1983, s. 484 vd.; a.mlf., *Târîhu'l-edebî'l-Endelûsî*, Beyrut, ts. (Dârü's-Sekâfe), I, 141, 303-322, 333, 341-343, 370-374, 376-388, 415-416; II, 145-159; Abdüllatif Şerâre, *İbn Hazm*, Beyrut, ts. (el-Mektebüt-Ticâriyye), s. 53, 57-62, 88-91, 120, 127-128; Mahmûd Ali Himâye, *İbn Hazm ve menhecühû fi dirâsâti'l-edyân*, Kahire 1983, s. 69-92, 134-140; L. A. Giffen, "İbn Hazm and the Tawq al-hamâma", *The Legacy of Muslim Spain* (nşr. Salma Khadra Jayyusi), Leiden 1992, s. 317-366, 420-442; Muhammed Abdullah Ebû Suaylık, *el-İlmâm İbn Hazm ez-Zâhirî*, Dimaşk 1415/1995, s. 25, 46-49, 116-127; R. Arié, "İbn Hazm et l'amaur courtois", *Revue de l'occident musulman et de la Méditerranée*, sy. 40, Aix-en-Provence 1985, s. 75-89; Müncid Mustafa Behcet, "Naqdü'n-naşşi's-şifri beyne İbn Hazm ve İbn Bessâm el-Endelûsiyyeyn", *Mecelletü Dirâsât Endelûsiyye*, sy. 5, Tunus 1411/1990, s. 5-35; C. Van Arendonk, "İbn Hazm", *DMİ*, I, 138; a.mlf., "İbn Hazm", *İA*, V/2, s. 748-749; R. Arnaldez, "İbn Hazm", *EP* (Fr.), III, 816-817.

İSMAİL DURMUŞ

İBN HAZM, Ebü'l-Mugire

(أبو المغيرة ابن حزم)

Ebü'l-Mugire Abdülvehhâb
b. Ahmed b. Abdîrrahmân
b. Saîd b. Hazm
(ö. 438/1046)

Şair, kâtip
ve devlet adamı.

Kurtuba'da (Cordoba) doğdu. Endülüs Emevîleri zamanında devletin çeşitli kademelerinde önemli görevler üstlenen şahsiyetlerin yetiştiği soylu bir aileye mensuptur. Meşhur fakih ve edip Ebû Muhammed İbn Hazm amcasının oğludur. Ondandır edilmek için Ebü'l-Mugire künyesiyle anılmıştır.

İbn Hazm, hayatının büyük kısmını Endülüs Emevî hükümdarları arasındaki taht kavgaları sebebiyle siyasî otoritenin sık sık el değiştirmesi sonucunda ortaya çıkan kargaşa devrinde geçirdi. Tahsili hakkında kaynaklarda yeterli bilgi yoktur. Ancak gençlik yıllarında bazı eserler yazdığı ve bu sebeple rakiplerinin kıskançlığına mâruz kaldığına bakılarak (İbn Bessâm eş-Şenterînî, I, 111) ciddi bir tahsil gördüğü ve kendisini özellikle edebiyat sahasında iyi yetiştirdiği söylenebilir. Nitekim onun daha sonraki yıllarda ilmi ve edebî çevrelerde kazandığı itibar da bunu göstermektedir. Sosyal ve kültürel münasebetlere önem veren İbn Hazm, İbn Şüheyd el-Eşcaî ve Ebû Muhammed İbn Hazm gibi devrin önde gelen şair ve ediplerinin yanı sıra saray çevreleriyle de iyi ilişkiler kurmuş ve bazı emirlere yazdığı methiyeler sayesinde önemli ölçüde maddî imkâna kavuşmuştur. Ayrıca onun, hâcib İbn Ebû Âmir Mansûr'un sarayda tertip ettiği eğlence meclislerine katıldığı ve muganniyelerin şarkılarına kendi şarkılarıyla eşlik ettiği bilinmektedir. İbn Hazm'ın çok güzel tasvir ettiği bu meclislerden birinde, İbn Ebû Âmir'in Ünsülkü-lûb denilen câriyesinin şarkısından sonra, ona olan aşkını dile getirdiği bir şiiri İbn Ebû Âmir'i öfkelen-dirmiş, câriyeye karşı ağır sözler söyleyerek kılıcına davranmış, ancak câriyenin ağlayarak onu öven sözler söyleyip af dilemesi, İbn Hazm'ın da yine okuduğu bir şiirle affını istemesi üzerine İbn Ebû Âmir onları bağışlamış ve câriyeyi İbn Hazm'a hediye etmiştir (Makkarî, I, 617-618).

414 (1023) yılında iktidara gelen Halife Müstazhir-Billâh (Abdurrahman b. Hişâm) tarafından vezir tayin edilen İbn Hazm'ın bu görevi halifenin iki ay sonra öldürül-

mesi sebebiyle kısa sürdü. Yeni halife Müstekfî-Billâh, onun Emevîler lehine propaganda yaptıkları gerekçesiyle amcasının oğlu Ebû Muhammed İbn Hazm'la beraber hapsedilmesini emretti (İbn Saîd el-Mağribî, I, 55). İbn Hazm'ın hapis-te ne kadar kaldığı bilinmemektedir. Muhtemelen bu olaydan sonra Kurtuba'yı terkeden İbn Hazm, mülûkû't-tavâif döneminde Sarakusta (Saragossa) meliklerinin vezirliklerinde bulundu. 431 (1040) yılında Sarakusta, Lâride (Lerida) Valisi Ebû Eyyûb Süleyman b. Hûd tarafından işgal edildiği sırada Muizzüddeve II. Münzir'in veziriydi. Bundan sonra aleyhindeki birtakım söylentiler üzerine ikinci defa hapsedildiyse de bir süre sonra serbest bırakıldı. İbn Hazm Tuleytula'da (Toledo) vefat etti.

Vezirliği yanında şair ve müellif olarak da devrinin önde gelen şahsiyetleri arasında yer alan İbn Hazm kıvrak zekâsı, hazırcıvaplılığı ve edebî ilimlerdeki geniş bilgisiy-le tanınmıştır. Bu sayede hâcib İbn Ebû Âmir'in sarayında yapılan ilmi ve edebî tartışmalarda muarızlarına karşı daima üstün gelmiş, ancak amcasının oğlu İbn Hazm ile araları açılmıştır.

İbn Hazm'ın bazı resmî yazıları ve çağdaşlarıyla yazışmalarını ihtiva eden birkaç risâlesi dışında (Humeydî, s. 292; İbn Bessâm eş-Şenterîni, I, 113-117, 127, 136, 139; Dabbî, s. 392-393; Makkarî, I, 617, 618; DMBİ, III, 345) günümüze herhangi bir eseri ulaşmamıştır. Risâlelerinin dil ve üslûbu her bakımdan övülmüştür (İhsan Abbas, s. 275). İbnü'r-Rebîb olarak tanınan Kayrevanlı edip ve ensâb âlimi Ebû Ali Hasan b. Muhammed et-Temîmî kendisine yazdığı bir mektupta Endülüslüler'in kendi âlim, edip, şair ve devlet adamlarını tanıtan çalışmalar yapmadıklarından şikâyet etmesi üzerine (İbn Bessâm eş-Şenterîni, I, 111-113) yazdığı risâle ile amcasının oğlu İbn Hazm'a gönderdiği mektuplar onun seci ağırlıklı üslûbunu yansıtan en güzel örneklerdir. İbn Hazm'ın yetiştiği dönemde Endülüs nesrinde Abbâsîler'de olduğu gibi ağdalı bir üslûp hâkimdi. Diğer Endülüslü nesir yazarları gibi İbn Hazm da Câhiz ve Bedîüz-zaman el-Hemedânî'den etkilenmiş, Hemedânî'nin yazılarından birine aynı üslûpta bir nazîre yazmıştır. Âmirîler devrinin en önemli şairleri arasında yer alan İbn Hazm'ın şiirlerinden pek azı günümüze ulaşmıştır. Kaynaklarda parçalar halinde yer alan özellikle aşka dair şiirleri onun bu sahadaki gücünü ortaya koymaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Faradî, *Târîhu 'ulemâ'i'l-Endelüs* (nşr. İbrâhim el-Ebyârî), Kahire 1990, IV, 486-487; Humeydî, *Cezvetü'l-muktebis*, Kahire 1966, s. 291-292; Feth b. Hâkân el-Kaysî, *Maṭmaḥu'l-enfûs ve mesraḥu'l-te'ennûs fi mülehi ehli'l-Endelüs*, İstanbul 1302, s. 22; İbn Bessâm eş-Şenterîni, *eş-Zâhire*, I, 36, 110-152; İbn Beşkûvâl, *eş-Şıla*, II, 380-381; Dabbî, *Buğyetü'l-mültemis*, Kahire 1967, s. 392-393; İbnü'l-Ebbâr, *el-Hulletü's-siyerâ* (nşr. Hüseyin Münis), Kahire 1985, II, 13; İbn Saîd el-Mağribî, *el-Muğrib*, I, 55, 95, 355-357; İbnü'l-Hatib, *A'mâlü'l-a'lâm* (nşr. E. Lévi-Provençal), Beyrut 1956, s. 197; Makkarî, *Nefḥu't-ṭib*, I, 489, 616-618, 620-621; II, 79-80; III, 156; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mu'ellifin*, VI, 218; Ziriklî, *el-A'lâm* (Fethullah), IV, 179; İhsan Abbas, *Târîhu edebî'l-Endelüs*, Beyrut 1960, s. 108, 260, 275, 291; Ch. Pellat, "İbn Hazm, bibliographe et apologiste de l'Espagne musulmane", *al-Andalus*, XIX/1, Madrid 1954, s. 53; a.mlf., "İbn Hazm", *El²* (İng.), III, 790; İnâyetullah Fâtihî Nijâd, "İbn Hazm [Ebû'l-Mugîre]", *DMBİ*, III, 344-345.

MEHMET YAVUZ

İBN HAZRÛN

(ابن خزرון)

1012-1066 yılları arasında
Endülüs'te Erkuş ve çevresinde
hüküm süren İslâm hânedanı.

Benî Hâzrûn (Hizrûn), Endülüs Emevî hilâfetinin çöküş döneminde İbn Ebû Âmir el-Mansûr'un ordusuna katılmak için Endülüs'e gelen İrniyyân (Yirniyyân) kabilesine mensup Zenâte Berberîleri'ndendi. Hânedanın kurucusu İmâdüddevle Ebû Abdullah Muhammed b. Hazrûn b. Abdûn, Endülüs Emevîleri'nin zaaf içerisinde bulunmasından yararlanarak Kalsâne'de (Kalşâne [Calsena]) ayaklandı ve Erkuş Kalesi'ni (Arcos de la Frontera) zaptederek kendini hükümdar ilân etti (402/1011-12). Kaynaklara göre İmâdüddevle cesareti yanında kan dökmekten çekinmeyen merhametsiz bir kişiydi. 420'de (1029) ölümünden sonra yerine oğlu Abdûn b. Muhammed b. Hazrûn geçti.

Şezûne'yi (Sedona, Sidonia) topraklarına katan Abdûn b. Muhammed b. Hazrûn Karmûne (Carmona), Mevrûr (Moron) ve Gırnata (Granada) Berberîleri'nin yanında yer aldı. Abbâdîler'e karşı üstünlük sağlamış olan Zîrîler hânedanının Gırnata Hükümdarı Bâdis b. Habbûs'un Cezîretül-hadrâ (Algéciras) hâkimi Muhammed b. Kâsım el-Hammûdî'nin halife olarak tanınması isteğine olumlu cevap verdi ve Cezîretül-hadrâ'daki Hammûdî hâkimiyetini tanıdı. Bu arada komşu küçük Berberî hânedanlarını ortadan kaldırmak isteyen Abbâdî Hükümdarı Ebû Amr Abbâd b. Muhammed'e (Mu'tazid-Billâh) karşı onlar-

la birlikte cephe aldı. Müttetiklerin 439 (1047-48) yılında İşbiliye'ye (Sevilla) düzenledikleri başarısız saldırı Abbâdîler ile ilişkilerin daha da gerginleşmesine sebep oldu. Bir süre sonra Mevrûr hâkimi Muhammed b. Nûh ed-Demmerî, Runde (Ronda) hâkimi Ebû Nûr b. Ebû Kurre ve Abdûn b. Muhammed b. Hazrûn ile zâhirî dostluklar kuran Ebû Amr Abbâd b. Muhammed onları davet ederek İşbiliye'ye gelmelerini sağladı. Ancak burada bir suikast düzenledi ve onları yakalatıp hapse attı, bir süre sonra da öldürttü (445/1053-54). Ebû Nûr b. Ebû Kurre'yi serbest bıraktığı da rivayet edilmektedir (İbn İzârî, III, 295, 313).

Abdûn'un ölümünden sonra kardeşi Muhammed b. Muhammed b. Hazrûn "Kâim" lakabıyla Erkuş hükümdarı ilân edildi. Muhammed de Abbâdîler'e karşı topraklarını savunmaya çalıştıysa da Mu'tazid-Billâh'ın Erkuş yakınlarında kale inşa edip kendisini sürekli baskı altında tutmasına daha fazla dayanamadı. Gırnata Hükümdarı Bâdis b. Habbûs'la anlaşarak iskân için kendilerine verilecek bir yere karşılık topraklarını ona teslim etti. Bâdis b. Habbûs, İrniyyân kabilesinin Gırnata'ya güvenli bir şekilde gitmesini sağlamak için çok sayıda asker gönderdi. Gırnata'ya doğru yola çıkan kafilâ Mu'tazid-Billâh'ın askerleri tarafından kısırıldı. Meydana gelen şiddetli çarpışmada Bâdis b. Habbûs'un kumandanı ile birlikte Muhammed b. Muhammed b. Hazrûn da öldürüldü. Hanımının ve kızının düşmanların eline geçmesinden çekinen Muhammed'in hizmetçisine emredip onları öldürttüğü rivayet edilir (a.g.e., III, 273). Böylece hânedanın hâkimiyeti sona erdi ve Erkuş Abbâdî topraklarına katıldı (458/1066).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn İzârî, *el-Beyânü'l-muğrib*, III, 230, 267, 270-273, 294-295, 313; a.e.: *La caída del Califato de Cordoba y los Reyes de Gíralta* (trc. F. Maillo), Salamanca 1993, s. 192, 222, 224-227; İbnü'l-Hatib, *A'mâlü'l-a'lâm* (nşr. E. Lévi-Provençal), Beyrut 1956, s. 238-240; a.e.: *Islamische Geschichte Spaniens* (trc. W. Hoenerbach), Zürich-Stuttgart 1956; Makkarî, *Nefḥu't-ṭib*, I, 429; R. Dozy, *Histoire des musulmans d'Espagne*, Leiden 1932, s. 220; a.mlf., *Spanish Islam*, s. 640; Ziriklî, *el-A'lâm* (Fethullah), IV, 179; M. Abdullah İnân, *Devletü'l-İslâm fi'l-Endelüs: Düvelü't-tavâ'if münzûr kıyâmihâ ḥatte'l-fetḥi'l-Murâbiṭi*, Kahire 1408/1988, s. 45-46, 152-153, 155-156; D. Wasserstein, *The Rise and Fall of the Party-Kings*, Princeton 1985, s. 84, 121, 127, 129; F. Maillou, *Cronica anonima de los Reyes de Taifas*, Madrid 1991, s. 27-28; M. J. Viguera, *Los reinos de taifas y las invasiones magrebies*, Madrid 1992, s. 121-123; E. Lévi-Provençal, "Abbâdids" *El²* (İng.), I, 5-6.

MARIA-PAZ TORRES-PALOMO